

Selvitys siitä, miten kaupunki noudattaa ulkoisissa hankinnoissaan yhteiskunnallisia, sosiaalisia, ekologisia, yhtiöiden veronmaksuun sekä työntekijöiden työoloihin liittyvä kriteerejä.

Vantaan kaupunki tekee monella tasolla vastuullisuustyötä. Hankintoihin liittyvää vastuullisuutta on käsitelty muun muassa strategisten hankintojen tiekartassa ja 14.12.2020 päivitetystä hankintaohjeesta. Nämä ovat yleistasoisia ohjeita ja etenemislinjauksia. Konkreettisemmalla ja yksityiskohtaisemmalla tasolla vastuullisuus huomioidaan jokaisen hankinnan kohdalla erikseen.

VASTUULLISUUDEN OSA-ALUEET

Vastuullisuuden osa-alueet ovat ympäristö-, sosiaalinen ja taloudellinen vastuullisuus. Ympäristövastuun alle kuuluvat esim. ilmastovaikutukset, luonnon monimuotoisuus, päästöt, materiaali- ja energiatehokkuus, luonnonvarojen kestävä käyttö, jätteiden määrän vähentäminen. Sosiaalisen vastuun alle kuuluvat mm. työ- ja ihmisoikeudet, tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, kuluttaja-asiat, työturvallisuus, käyttäjien ja asukkaiden osallistaminen. Taloudellisen vastuun alle kuuluvat mm. kustannustehokkuus, taloudellisten riskien hallinta, korruption ja harmaan talouden torjuminen.

VASTUULLISUUSTYÖN LÄPILEIKKAAVUUS VANTAAN KAUPUNGILLA

Vastuullisuuden tulee olla läpileikkaava kaikessa kaupungin toiminnassa. Vastuullisuuden eri osa-alueet painottuvat eri toimialoilla ja erilaisissa toiminnoissa eri lailla, mutta jokaisen kaupungin työntekijän olisi tärkeää tietää, mikä omassa työssä edistää vastuullisuutta ja kestävä kehityksen tavoitteita. Tähän pyritään mm. koulutuksilla ja sisällyttämällä vastuullisuusasiat esimerkiksi ohjeistuksiin kaupunkitasolta yksikötasolle.

STRATEGIAATEMAT

Vastuullisuus on yksi kaupungin tämän hetken strategiateemoista. Strategiateeman johtoryhmässä käydään koko kaupungin kattavasti läpi vastuullisuutta eri palveluissa ja kaupungin toiminnassa, määritellään vastuullisuustavoitteita ja seurataan toimenpiteiden toteuttamista. Hankinnasta on kaksi henkilöä mukana vastuullisuuden strategiateeman johtoryhmässä (hankintajohtaja ja vastuullisuuskonsultti). Hankinta on mukana hyvien väestösuhteiden kehittämistä lukuun ottamatta kaikissa toimenpiteissä (taulukko liitteessä 1), esimerkiksi vastuulliseen hankintaan liittyviä koulutuksia järjestämässä, Reilun kaupan työssä ja vastuullisuuden round table-työssä.

Vastuullisuuskonsultti on mukana myös Hiilineutraalisuuden strategiateeman johtoryhmässä ja on esitellyt työryhmässä loppuvuodesta 2020 hankinnan vastuullisuuden toimintamallia ja strategisten hankintojen tiekarttaa.

STRATEGISTEN HANKINTOJEN TIEKARTTA

Strategisten hankintojen tiekartassa on määritelty strategisten hankintojen painopistealueet:

- Hiilineutraalisuus
- Kiertotalous
- Innovaatiot
- Ihmisoikeudet toimitusketjussa
- Yhteiskuntavastuun sosiaalinen näkökulma (työllistäminen, harmaa talous, ihmis- ja työelämäoikeudet, henkilöstöpolitiikka)
- Osallistaminen (esim. loppukäyttäjän vanhuspalveluissa) ja käyttäjän tarpeen mukaisuus
- Lainmukaisuus ja tehokkuus.

Dokumentissa on myös tunnistettu hankintojen kehittämiskohdat ja kuvattu Vantaan osallistavaa toimintatapaa ja strategisia hankintoja tukevia toimintamalleja. Tiekartan painopistealueet toimivat ohjenuorana kaikissa Vantaan kaupungin hankinnoissa.

HANKINTAOHJEET

Päivitettyissä hankintaohjeissa (vahvistettu kaupunginhallituksessa 14.12.2020) edellytetään, että vastuullisuus otetaan huomioon kaikissa Vantaan hankinnoissa. Hankintaohjeissa edellytetään, että vastuullisuusnäkökohdat tulee ottaa huomioon mahdollisimman aikaisessa vaiheessa hankintaa suunniteltaessa. Ne on huomioitava kaikissa hankintalain mukaisissa hankinnoissa. Vastuullisuusnäkökohdat tulee mahdollisuuksien mukaan huomioida myös pienhankinnoissa. Markkinoiden kartoittamisessa ja markkinavuoropuhelun käymisessä vastuullisuusnäkökohdat tulee huomioida, jotta niiden vaikutukset saadaan arvioitua hankintaa tehdessä. Hankintaohjeessa viitataan myös Kaupungin strategiaan liittyvään resurssiviisauden tiekarttaan ja siellä oleviin ympäristötavoitteisiin.

Hankintaohjeessa on myös konkreettista ohjeistusta vastuullisuusnäkökohtien huomioon ottamisesta. Esim. se että tarjouspyyntöä laadittaessa on mietittävä, mitä vastuullisuusnäkökohtia otetaan huomioon ehdottomina vaatimuksina ja mitä taas pisteytettävänä laatuna. Lisäksi Vantaalla käytössä olevassa sähköisessä hankintajärjestelmässä on myös saatavana malleja, joita voi hyödyntää vastuullisuusasioiden käsittelyssä tarjouspyyntöasiakirjoissa.

Taloudellisen vastuullisuuden osalta on noudatettava myös Vantaan kaupungin harmaan talouden torjuntaohjetta. Ohje löytyy Hankinnan intranet-sivuilta. Työllisyyden edistämisestä hankintojen avulla löytyy lisätietoa Hankinnan intranet-sivuilta. Hankintayksikössä työskentelee vastuullisuuskonsultti, jonka yhtenä tehtävänä on neuvoa ja opastaa vastuullisuusasioiden huomioon ottamisessa hankinnoissa. Vantaan kaupunki on strategiassaan sitoutunut tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen. Kaupungin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa on lisäksi määritelty kyseisten asioiden huomioon ottaminen hankinnoissa. Hankintaohjeissa on oma kappaleensa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden huomioon ottamisesta hankinnoissa. Vantaa on yksi edelläkävijäkunnista, joka edellyttää tarjoajilta tasa-arvolain mukaista tasa-

arvosuunnitelmaa sekä yhdenvertaisuuslain edellyttämää suunnitelmaa tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi silloin kun laki näitä edellyttää.

Hankintaohjeessa ohjeistettu, miten hankinnoissa tulee toimia koskien tietoturvaa ja tietosuojaa. Tietoturvan ja tietosuojan varmistaminen on myös osaltaan vastuullista hankintaa.

HANKINTOJEN VASTUULLISUUDEN TOIMINTAMALLI

Hankintayksikössä on käytössä osana kilpailuttamisprosessia arviointiryhmätyöskentely ja arviointityökalu. Jokainen kilpailutus käsitellään valmistelun aikana arviointiryhmässä. Vastuullisuusnäkökohdat hankinnoissa käydään läpi kunkin hankinnan osalta: ympäristövastuu, sosiaalinen vastuu ja taloudellinen vastuu. Arviointiryhmä arvioi, miten resurssivaihtoehtoja voidaan edistää hankinnassa, sopiiko käsillä olevaan hankintaan työllistämisehto, miten tietosuoja ja tietoturva-asiat turvataan kyseisessä hankinnassa, onko tarvetta markkinavuoropuhelulle tai toimintamallin muutoksille.

Hankinnalla on käytössä työkalu (ote työkalun teksteistä liitteessä 2), jossa on mukana vastuullisuuden osa-alueiden ”check-list”, jossa käydään läpi tarvittavat toimenpiteet vastuullisuusriskien hallintaan, tietenkin huomioiden hankinnan merkitys ja laajuus. Työkaluun kirjataan konkreettisesti tarvittavat toimenpiteet ja tehdyt valinnat (esim. millaisia kriteereitä tarjouspyyntöpohjaan voidaan laittaa). Koska jokainen hankinta on erilainen, ei ole mahdollista tehdä yhtä kaiken kattavaa käytännön tasolle menevää ohjetta. Arviointiryhmässä sovitut asiat viedään tarjouspyyntöpohjiin/sopimusluonnoksiin. Kunkin hankinnan osalta työkaluun (excel-muodossa) tallennetaan sovitut asiat ja näitä voidaan seuraavissa kilpailutuksissa hyödyntää ja mahdollisesti tiukentaa kriteereitä. Työkalua ollaan viemässä sähköiseen muotoon, mikä helpottaa tiedon hallintaa ja raportointia.

Toimintamallia on esitelty monissa sidosryhmätapahtumissa. Se on herättänyt kiinnostusta ja saanut hyvää palautetta mm. muiden kaupunkien vastuullisuusammattilaisilta.

TARJOUSPYYNTÖ- JA SOPIMUSPOHJAT

Tarjouspyyntö- ja sopimuspohjissa on peruskriteerit, joita käytetään kaikissa hankinnoissa. Pohjissa on perustaso, mitä kaikilta toimittajilta edellytetään, kuten esim. työehtosopimusten noudattaminen. Kilpailutusprosessissa käydään läpi myös asiat, jotka laki sallii ja edellyttää julkisen hankintayksikön tarkastavan, esimerkiksi rikosrekisteriohjeet ja verotustiedot. Lisäksi prosessissa käydään läpi kaupungin omia tavoitteita edistäviin vaatimuksiin liittyvää aineistoa: ympäristö- ja sosiaalisii vaatimuksiin liittyvät dokumentit (esimerkiksi sertifiointidokumentit, tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat). Vantaan kaupungilla on käytössään Vastuugroup.fi-Valvojapalvelu, josta tilaaja voi halutessaan tarkastaa tarjoajan/toimittajan soveltuvuusvaatimusten täyttymisen työnantajavelvoitteiden ja tilaajavastuutietojen osalta, kilpailutuksen yhteydessä sekä sopimuskauden aikana.

SUOMEN KANSALLINEN JULKISTEN HANKINTOJEN STRATEGIA

Suomessa julkaistiin 9.9.2020 ensimmäinen kansallinen julkisten hankintojen strategia. Vastuullisuus on yksi strategian pääteemoista. Strategiassa tärkeä paino on jalkauttamisella kuntatasolle ja se sisältääkin paljon käyttökelpoisia työkaluja, mm. jalkauttamisen toimeenpanon kuvaus ja strategiset vaikuttavuusmittarit.

Strategiassa (liitteenä) on kahdeksan tahtotilaa, joista kolme liittyy suoraan vastuullisuuteen sekä 25 konkreettista tahtotilaa edistävää tavoitetta, joista kahdeksan liittyy suoraan vastuullisuuteen. Tavoitteista kunnat voivat valita itselleen sopivia. Jokaisen tahtotilan alta on erikseen nostettu toimenpiteitä, joihin ryhdytään ensimmäiseksi. Esimerkiksi sosiaalisen vastuullisuuden tahtotilan alla on seuraavaa:

”Käynnistämme hankinnoilla työllistämisen vauhdittamisohjelman, jossa tarjotaan muun muassa osaamista kehittävää yhteistyötä sekä levitetään tietoa onnistuneista toimintamalleista. Edistämme harmaan talouden torjuntaa rakennusallalla jakamalla hyviä käytäntöjä sekä käynnistämme niihin liittyviä pilotteja. Luomme työkaluja kansallisen tason ihmisoikeusriskien tunnistamiseen ja huomioimiseen kotimaisissa hankinnoissa. Edistämme avoimen dialogin syntymistä keskustelemalla hankintayksiköiden, tarjoajien ja loppuasiakkaiden kanssa siitä, miten sosiaalinen kestävyys voidaan parhaiten huomioida kilpailutuksissa kansallisen mallin löytämiseksi.”

Kansallisessa julkisten hankintojen strategiassa yhtenä tavoitteena on: ”Edistämme hankinnoissa ihmisoikeuksien ja työelämän perusoikeuksien kunnioittamista.” Tätä tavoitetta edistetään mm. luomalla työkalut kansallisen tason ihmisoikeusriskien tunnistamiseen ja huomioimiseen kotimaisissa hankinnoissa.

Kansalliseen hankintastrategian konkreettinen toteuttaminen etenee teematyöryhmätyöskentelynä. Vantaa on Sosiaalisen kestävyys teemaryhmän toisena vetäjänä. Vantaan hankintajohtaja vetää työryhmää yhdessä VM:n edustajan kanssa. Työ on alkanut syksyllä 2020. Konkreettisena toimenpiteenä Heuni (The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations) toteuttaa VM:n tilauksesta yhteistyössä työryhmän kanssa selvityksen julkisille hankintayksiköille. Selvityksen tavoitteena on tuottaa työkaluja ja konkreettisia keinoja, joilla työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan torjumisen läpinäkyvyyttä, hallintaa ja valvontaa riskisektoreilla voidaan vahvistaa. Työ keskittyy etenkin tunnettuihin riskialoihin kuten rakennus-, siivous- ja ravintola-aloihin ja pyrkii tunnistamaan kyseisiin aloihin liittyvät riskit julkisten hankintojen kilpailutuksissa sekä sopimuksissa. Tarkoituksena on keskeisten haasteiden ja toimintaympäristöjen tunnistamisen pohjalta luoda konkreettisia työkaluja etenkin alihankinnassa tapahtuvien väärinkäytösten ja työntekijöiden hyväksikäytön estämiseksi.

YHTEISTYÖ JA VERKOSTOT

Alla on listattuna esimerkkejä yhteistyöryhmistä ja verkostoista, joissa Vantaan hankinnat-palveluyksikkö kehittää hankintojen vastuullisuutta. Olemalla mukana voidaan vaikuttaa ja lisätä omaa osaamistamme.

- Pääkaupunkiseudun vastuullisten hankintojen yhteistyöryhmä

- Yhteistyö valtuustoaloitteisiin liittyen pääkaupunkiseudun kuntien välillä: hiilijalanjäljen pienentäminen ateriapalveluissa
- Suomen osto- ja logistiikkayhdistys LOGYn vastuullisuustiimi
- Hankintojen green deal -yhteistyö ministeriöiden ja muiden sitoutuneiden kaupunkien kanssa (mm. yhteinen kriteerityö)
- Urban agenda-partnership: Innovatiiviset ja kestävät hankinnat, painopisteenä v. 2021 Green Deal
- Eurocities, ICLEI
- Vantaan kaupunki on lisäksi edustettuna oikeusministeriön koordinoimassa ihmiskauppaan liittyvässä yhteistyössä (ml. työpaja Ihmiskauppa & yritysvastuu, julkiset hankinnat ja työmarkkinajärjestöt)
- Valtioneuvoston metropolipolitiikan hiilineutraalisuus ja hankinnat työryhmä

DOKUMENTIT

Alla olevassa listauksessa luetellaan ne Vantaan dokumentit ja ohjelmat, joissa vastuullisuus ja hankinnat ovat mukana.

- Vastuullisuus strategiateeman tavoitteet ja mittarit
- Ote arviointiryhmän työkalusta -kohdat A-C
- Resurssiviisauden tiekartta
- Strategisten hankintojen tiekartta
- Harmaan talouden torjuntaohje
- Kansallinen julkisten hankintojen strategia
- Vantaan kaupungin yleiset hankintaohjeet